

॥ श्रीमद्भगवद्गीता विवेचन सारांश ॥

प्रकरण 1: विषाद योग

4/4 (श्लोक 31-47), शनिवार, 03 सप्टેम्बर 2022

विवेचन: गीता विशारद डॉ. श्री संजय भावपाणी જી

યુ ટ્યુબ લિંક: <https://youtu.be/QMKohm345x4>

ગીતા - વિરોધાભાષી વિચારો વચ્ચેની સમજદારી

સત્રની શરૂઆત પરંપરાગત રીતે દીપ પ્રગટાવીને કરવામાં આવી હતી અને ગુરુઓને પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી.

પ્રથમ અધ્યાયની શરૂઆત રણભૂમિ પરની પરિસ્થિતિ કેવી છે. તે પ્રશ્ન દ્વારા ધૃતરાષ્ટ્ર અને સંજયના વર્ણનથી કરવામાં આવી હતી. દ્રોણાચાર્ય, ભીષ્મ અને દુર્યોધન વચ્ચેની વાતચીત પછી અન્ય કૌરવો દ્વારા અનુસરવામાં આવતા શંખ વગાડીને ભીષ્મ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઘોષણા સાંભળી શકાતી હતી. મધુસૂદનના પાંચજન્ય અને અર્જુનના દેવદત્ત અને અન્ય લોકો દ્વારા આવતા અવાજોના રૂપમાં બીજી બાજુથી પ્રતિસાદ પણ સમજી શકાય છે.

ડ્રમરૂ, શંખ અને અન્ય યુદ્ધ સાધનોની ગર્જના વચ્ચે, અર્જુને ભગવાનને રથને યુદ્ધભૂમિના કેન્દ્ર તરફ લઈ જવા કહ્યું જ્યાં તે બંને બાજુઓનું અવલોકન કરી શકે. કેશવ, અર્જુનના સારથિ અને સલાહકારે રથને યુદ્ધભૂમિની મધ્યમાં લાવ્યો, પરંતુ એક રીતે, જ્યાં અર્જુન તેના પ્રિય પિતામહા ભીષ્મ અને તેના ગુરુ દ્રોણાચાર્યનો સામનો કરી રહ્યો હતો, અર્જુનનું શરીર ધ્રુજવા લાગ્યું અને અત્યંત ચિંતાના તમામ ચિહ્નો દર્શાવવા લાગ્યા. તે નિરાશ થઈ ગયો જેથી આ પ્રકરણને અર્જુન-વિષાદ-યોગ નામ પણ આપ્યું.

આ સ્થિતિમાં, અર્જુને યુદ્ધ લડવાની તેની ઇચ્છા ગુમાવી દીધી હતી અને તેણે તેના સૌથી પ્રિય મિત્ર, શ્રીકૃષ્ણને તેની વિચાર-વિમર્શ અને આંતરિક સંઘર્ષો જાહેર કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. અર્જુનની આ વિરોધાભાસી નોંધ પર હવે આ સત્ર ચાલુ કરીએ છીએ.

1.31, 1.32

निमित्तानि य पश्यामि, विपरीतानि केशव।
न य श्रेयोऽनुपश्यामि, हत्वा स्वजनमाहवे॥३१॥
न काङ्क्षे विजयं(इ) कृष्ण, न य राज्यं(म्) सुप्नानि य।
किं(न्) नो राज्येन गोविन्द, किं(म्) भोगैर्जीवितेन वा॥३२॥

હે કેશવ! હું તો લક્ષણો પણ અવળાં જ જોઉં છું અને યુદ્ધમાં સ્વજનોને મારીને કલ્યાણ પણ નથી જોતો.

હે કૃષ્ણ! હું ન તો વિજય ઇચ્છું છું કે ન તો રાજ્ય, કે ન સુખ પણ; હે ગોવિંદ! અમારે આવા રાજ્યનું શું પ્રયોજન? અથવા આવા ભોગો અને જીવનથી પણ અમને શો લાભ?

આ કોઈ સામાન્ય યુદ્ધ ન હતું પરંતુ આ એક યુદ્ધ હતું જેમાં એક પક્ષ વિજયી બનશે, બંને પક્ષે કોઈ એકનું મૃત્યુ નિશ્ચિત હતું. યુદ્ધના મેદાનમાં પોતાના પ્રિયજનનો સામનો કરવો અને અને શત્રુનું મૃત્યુ એટલે પોતાના પરિવાર અને પ્રિયજનોની ખોટ સમજાવી અર્જુન, પરાક્રમી યોદ્ધા હતો છતાં તે હતાશ અને લડવાની ઇચ્છા ગુમાવી બેઠો હતો. તેના આંતરિક પણ ધર્મયુદ્ધ ચાલી રહ્યું હતું. ક્ષત્રિય યોદ્ધા તરીકેની તેની વિરોધાભાસી ફરજો સામે તેણે યુદ્ધના અંત પછી કોઈ લાભ જોયો ન હતો, કારણ કે વિજય અને રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ તેઓ તેમના પરિવાર અને મિત્રોને ગુમાવશે તે નિશ્ચિત હતું, તો તેઓ તેમની ખુશી કોની સાથે વહેંચશે? સગા-વહાલા વગરનું ઐશ્વર્ય શું કામનું રહેશે?

પોતાની આંતરિક વિપત્તિઓને શ્રીકૃષ્ણને કહેતા, અર્જુને જાહેર કર્યું કે તેને ન તો સામ્રાજ્યમાં રસ છે, ન તો તેના પોતાના સગાંઓ સામે વિજય મેળવવામાં રસ છે કારણ કે તે એક નિર્રથક પ્રયત્ન હશે; જો તેણે તેના વડીલો, ભાઈઓ, નાનાઓ, મિત્રો અને સાથીદારોની હત્યા કરીને વિધવાઓ અને અનાથોનો પગેરું છોડીને આવું રાજ્ય મેળવ્યું હોય; તે લોહિયાળ સિંહાસન પર બેસીને, તેને હંમેશ માટે યાદ અપાવવામાં આવશે કે વિજયનો માર્ગ તેના પ્રિયજનોને મારીને બનાવવામાં આવ્યો છે. ત્યાં કોઈ સુખ હશે નહીં અને હકીકતમાં તેના અસ્તિત્વ પર અવરોધ બની રહેશે. આવી સ્થિતિમાં, વિજય મેળવવા કરતાં અપમાનજનક મૃત્યુ પામવું વધુ સારું રહેશે.

વિરોધાભાસી ફરજો વચ્ચે સમજણ અને યોગ્ય કાર્યવાહી પસંદ કરવી તે અઘરું હતું. અર્જુન હંમેશા આદર્શ બાળક હતો, જેને ઘણા લોકો પ્રેમ કરતા હતા અને ભગવાનને પણ વહાલા હતા. તે એક પરાક્રમી યોદ્ધા પણ હતા જેમણે તેની પરાક્રમની બધા દ્વારા સ્વીકાર કરવામાં આવી હતી. આમ, યુદ્ધમાં તેના પ્રિયજનોનો સામનો કરવો, જ્યાં તેના હાથે મૃત્યુ નિશ્ચિત હતું, આ યુદ્ધ લડવું ઘણું મુશ્કેલ હતું.

એક ક્ષત્રિય તરીકે અન્યાય સામે લડવું એ તેમની ફરજ હતી પરંતુ જ્યારે આ અન્યાય માટે જવાબદાર તેમના પોતાના હતા, ત્યારે તેનાં પગ ડગમગ્યા. અર્જુન પિતામહ અને આચાર્ય દ્રોણ સાથે ઊંડો સંબંધ ધરાવતો હતો અને સંઘર્ષની પરિસ્થિતિનો સામનો કરતી વખતે આ જોડાણ જ તેને બાંધી દેતું બંધન બની ગયું હતું. નિર્ણય લેવાથી બચવા માટે તે પરિસ્થિતિમાંથી છટકી જવા માંગતો હતો. તેની દ્વિધા એવી હતી કે તેણે પોતાનું જીવન જીવવાનું અસહીય લાગી આવ્યું.

બીજા અધ્યાયમાં વર્ણવ્યા મુજબ અર્જુનની આ મૂંઝવણની ભગવાન દ્વારા આકરી ટીકા કરવામાં આવી હતી; શ્રીકૃષ્ણએ અર્જુનને સલાહ આપી કે જ્યારે વિરોધી પક્ષ દ્વારા શાંતિના તમામ માર્ગોની અવગણના કરવામાં આવી હતી, ત્યારે એ બધા જીવન જીવવા માટે યોગ્ય નથી. ધર્મ, ન્યાય સ્થાપિત કરવા માટે અધર્મનો અંત કરવો જરૂરી હતો, તેથી આ યુદ્ધ લડવામાં આવ્યું. જો અર્જુને ક્ષત્રિય તરીકેની તેની ફરજમાંથી ના પાડી અથવા યુદ્ધ ન કર્યું હોય, તો તેણે માત્ર આ જીવનમાં જ નહીં, પણ આવનારા યુગો સુધી બદનામનો સામનો કરવો પડશે, તેને હંમેશ માટે બદનામ કરવામાં આવશે અને તેના મૃત્યુ પછી સૌથી નીચલા લોકમાં મોકલવામાં આવશે.

**અકીર્તિ(અ) યાપિ ભૂતાનિ, કથયિષ્યન્તિ તેડવ્યયામ્।
સમ્ભાવિતસ્ય યાકીર્તિઃ(ર), મરણાદતિરિચ્યતે॥૨.૩૪॥**

લોકો તમને કાયર અને રણછોડ કહેશે. આદરણીય વ્યક્તિ માટે, બદનામી મૃત્યુ કરતાં વધુ ખરાબ છે.

આપણા સામાન્ય જીવનમાં પણ, વ્યક્તિએ સમાન પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવો પડે છે જ્યાં વ્યક્તિએ બે અથવા વધુ વિરોધાભાસી ફરજોમાંથી એકની પસંદગી કરવાની હોય છે, આ દૈવી પ્રવચનના વાર્તાકાર સંજય માલપાણીજીની એક વ્યક્તિગત ઘટના, ઉદાહરણ તરીકે વર્ણવવામાં આવી છે.

એક બાળકે સંજયજીને પૂછ્યું કે શું જૂઠું બોલવું યોગ્ય છે, જો તેના પિતાએ કર્તવ્યનિષ્ઠ પુત્ર તરીકે પૂછ્યું હતું. જ્યારે તેને આનું કારણ પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે એક ઘટનાનું વર્ણન કર્યું જ્યાં તેના પિતાએ તેને ફોન કરનારને ફોન પર તેની ગેરહાજરી છે એવું જૂઠું બોલવાનું કહ્યું હતું. આપણે પણ આપણા જીવનમાં ઘણી વખત આવી તુચ્છ પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરીએ છીએ. યોગ્ય પગલાં લેવા માટે વ્યક્તિએ તેમની વિવેકબુદ્ધિ અથવા વિવેકનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. સાચો યુકાદો

બનાવવા માટે વ્યક્તિએ મોટા ચિત્ર અને કોઈપણ સંભવિત પગલાંના પરિણામોને જોવું જોઈએ. હિતોપદેશમાં એક પ્રખ્યાત કહેવત છે જે આ મુદ્દાને સમજાવે છે,

**ત્યજેદેકં કુલસ્યાર્થે ગ્રામસ્યાર્થે કુલં ત્યજેત્।
ત્યજેત્ગ્રામં જનપદસ્યાર્થે આત્માર્થે પૃથિવીં ત્યજેત્॥**

કુટુંબ ખાતર એક (વ્યક્તિ) બલિદાન; નગર ખાતર કુટુંબ છોડી દો; રાષ્ટ્રના હિત માટે નગરનું બલિદાન આપો; પણ, આત્માના લાભ માટે પૃથ્વી છોડી દો.

આમ, બધી ક્રિયાઓ ઉચ્ચ આદર્શ માટે લક્ષિત હોવી જોઈએ. અર્જુન એક યોદ્ધા હતો, ક્ષત્રિય હતો, તેના ધર્મની માંગ હતી કે તેણે દ્રૌપદી સાથે થયેલા અન્યાય માટે ન્યાયની સ્થાપના કરી, તેના ગૌરવ માટે જ નહીં, પણ સમાજ માટે એક ઉદાહરણ સ્થાપિત કરવા માટે યુદ્ધ કરવું. આ યુદ્ધ પાંડવોની અંગત ફરિયાદોને દૂર કરવા માટે લડવામાં આવ્યું ન હતું, પરંતુ ધર્મની સ્થાપના કરવા અને રાજ્ય માટે એક ઉદાહરણ સ્થાપિત કરવા માટે લડવામાં આવ્યું હતું, કે કૌરવોના એવા કાર્યો જેની નિંદા કરવામાં આવી હતી અને તેના પરિણામે તેઓ મૃત્યુને લાયક હતા.

1.33

**યેષામર્થે કાક્ષિતં(ન્) નો, રાજ્યં(મ્) ભોગાઃ(સ્) સુખાનિ ચ।
ત ઇમેડવસ્થિતા યુદ્ધે, પ્રાણાંસ્ત્યક્ત્વા ધનાનિ ચ॥૩૩॥**

અમે જેમના માટે રાજ્ય, ભોગ અને સુખો ઇચ્છીએ છીએ, તે જ આ બધા લોકો તો ધન અને જીવવાની આશા જતી કરીને યુદ્ધમાં ઊભા છે!

અર્જુનનો વિલાપ જ્યાં તેણે વિચાર્યું કે તેના પ્રિયજનોની ગેરહાજરીમાં રાજ્ય જીતવું નિર્થક છે તે એક સામાન્ય મૂંઝવણ છે જેનો આપણે બધા સામનો કરીએ છીએ. દરેક વ્યક્તિનો આનંદ તેના રાષ્ટ્રમાં અને પરિવાર એમ બંનેમાં હોય છે, જો કુટુંબ સુખ એ પ્રેમનો પાયો છે, તો પછી પારિવારિક વિનાશમાં પરિણમેલી જીતનો શું ઉપયોગ હતો?

આમ, વિરોધાભાસી ફરજોની આ મૂંઝવણ શાશ્વત છે; દરેક વ્યક્તિએ પોતાના પરિવાર અને પોતાના વ્યવસાય મુજબ ફરજોનું ચયન ક્વાનું હોય જ છે. વિરોધાભાસી ફરજોની પસંદગી કરવી એ રોજિંદી ઘટના છે.

1.34, 1.35

**આચાર્યાઃ(ઃ) પિતરઃ(ઃ) પુત્રાઃ(સ્), તથૈવ ચ પિતામહાઃ।
માતુલાઃ(શ્) શ્વશુરાઃ(ઃ) પૌત્રાઃ(શ્), શ્યાલાઃ(સ્) સમ્બન્ધિનસ્તથા॥૩૪॥
એતાન્ન હન્તુમિચ્છામિ, હ્નતોડપિ મધુસૂદન।
અપિ ત્રૈલોક્યરાજ્યસ્ય, હેતોઃ(ખ્) કિં(ન્) નુ મહીકૃતે॥૩૫॥**

અહીં ગુરુજનો, વડીલો, પુત્રો તેમજ દાદા, મામા, સસરા, પૌત્રો, સાળા તથા બીજા બધા સંબંધીઓ જ છે. હે મધુસૂદન! હું હણાઉં છતાં પણ અથવા ત્રણે લોકનું રાજ્ય મેળવવા માટે પણ હું આ બધાને હણવા નથી ઇચ્છતો, તો પછી પૃથ્વી માટે તો કહેવું જ શું?

આ રીતે, ૩ શ્લોકોમાં અર્જુને ભગવાનને જમીનના ટુકડા માટે તેના પોતાના સંબંધીઓ સામે આ યુદ્ધ લડવા પ્રત્યેના તેમના મોહભંગ વિશે તેમનો સંકલ્પ વ્યક્ત કરવાનું ચાલુ રાખ્યું. તેણે ભૌતિક જગત પ્રત્યે વૈરાગ્ય અથવા મોહભંગનું પ્રદર્શન કર્યું અને સંન્યાસ બનવાની ઇચ્છા પણ વ્યક્ત કરી.

આ સમગ્ર ઘટના ક્રમમાં, ભગવાન મૌન છે અને માત્ર એક સારા શ્રોતા તરીકે અભિનય કરે છે, જો કે તેમણે અર્જુનની વિનંતીનું કોઈ સમર્થન નહોતું કર્યું કારણ કે, યોગેશ્વર જાણતા હતા કે અર્જુન સાધુ જીવન માટે યોગ્ય નથી. આ 18મા અધ્યાયમાં પણ વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું હતું જ્યાં ભગવાને અર્જુનને એક ક્ષત્રિય તરીકે તેમના ધર્મનો માર્ગ અપનાવવા, લડવા

માટે એક યોદ્ધા તરીકેની તેમની ફરજ નિભાવવા કહ્યું હતું કારણ કે આ તેમની સહજ વૃત્તિ અને તેમની પસંદગી પણ હતી. આમ, અઢારમાં અધ્યાયના 60મા શ્લોકમાં, યોગેશ્વરે અર્જુનને યાદ કરાવ્યું,

**સ્વભાવજેન કૌન્તેય, નિબદ્ધઃ(સ) સ્વેન કર્મણા।
કર્તુ(ન) નેચ્છસિ યન્મોહાત્, કરિષ્યસ્યવશોઽપિ તત્॥૧૮.૬૦॥**

હે અર્જુન, જે કાર્ય

તું ભ્રમણાથી કરવા માંગતો નથી, તે તારા પોતાના ભૌતિક સ્વભાવથી જન્મેલા, તારી પોતાની વૃત્તિથી તે કરવા તું પ્રેરિત થઈશ. અધ્યાય 3, શ્લોક 35 માં વર્ણવ્યા મુજબ,

**શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ(ફ), પરધર્માત્સ્વનુષ્ટિતાત્।
સ્વધર્મે નિધનં(મ) શ્રેયઃ(ફ), પરધર્મો ભયાવહઃ॥૩.૩૫॥**

ભગવાન દ્વારા અર્જુનને યાદ અપાવવામાં આવ્યું કે, તારા ધર્મની વિરુદ્ધ હોય તેવા માર્ગને અનુસરવું અનિચ્છનીય છે અને તે વારંવાર અરાજકતામાં પરિણમશે. તે તારા પોતાના માટે પણ ફાયદાકારક ન હતું. જો પરિણામ મૃત્યુ હોય તો પણ તે બીજા માર્ગને અનુસરવા કરતાં પોતાના માર્ગ ઉપર જ રહેવું વધુ ઇચ્છિત હતું. અન્યની નિર્ધારિત ફરજ સંપૂર્ણ રીતે બજાવવા કરતાં, દોષોથી ભરપૂર હોવા છતાં, પોતાની કુદરતી નિર્ધારિત ફરજ બજાવવી વધુ સારી છે. વાસ્તવમાં, ભયથી ભરેલા બીજાના માર્ગને અનુસરવા કરતાં, એકની ફરજ નિભાવવામાં મૃત્યુ પામવું વધુ સારું છે.

એક સૈનિક જે માતૃભૂમિ માટે લડે છે અને ફરજની લાઇનમાં કાર્યવાહીમાં માર્યો જાય છે, તે તેના બલિદાન માટે કાયમ માટે અમર છે; તે મૃત્યુમાં પણ વિજયી છે અને જો તે જીતે છે, તો તે જમીનનો માલિક છે. આમ પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરવાથી તે હંમેશા કીર્તિ પ્રાપ્ત કરે છે. તેવી જ રીતે, અર્જુન એક યોદ્ધા તરીકે જીવન અને મૃત્યુ બંનેમાં ગૌરવ પ્રાપ્ત કરશે, જો કે અલગ માર્ગ અપનાવવાથી માત્ર બદનામી થશે કારણ કે તે અનંતકાળ માટે રણછોડ અને કાયર કહેવાશે. અધ્યાય 2, શ્લોક 37 માં યોગેશ્વરની સલાહ મુજબ,

**હતો વા પ્રાપ્સ્યસિ સ્વર્ગ(ઝ), જિત્વા વા ભોક્ષ્યસે મહીમ્।
તસ્માદુત્તિષ્ઠ કૌન્તેય, યુદ્ધાય કૃતનિશ્ચયઃ॥૨.૩૭॥**

જો તું લડીશ, તો તું કાં તો યુદ્ધના મેદાનમાં માર્યો જઈશ અને સ્વર્ગધામમાં જઈશ, અથવા તો તું વિજય મેળવીશ અને પૃથ્વી પર રાજ્યનો આનંદ માણીશ. માટે હે કુંતી પુત્ર, દ્રઢ નિશ્ચય સાથે ઉભો થા અને યુદ્ધ કરવા તૈયાર થા.

આમ, એક યોદ્ધા વિજયી થશે, ભલે તે જીવે કે દુશ્મન દ્વારા તેના દેશની રક્ષા કરતી વખતે તું માર્યો જાય, કારણ કે તે તેનો ધર્મ છે, તેની ફરજ છે. જો કોઈ વ્યક્તિ પોતાની નિષિદ્ધ ક્રિયા અને કર્તવ્ય નિભાવતી વખતે મૃત્યુ પામે છે, તો પણ વ્યક્તિ સ્વર્ગલોકના ઉચ્ચ પદ મેળવે છે અને તેની આધ્યાત્મિક યાત્રામાં આગળ વધે છે.

સ્વધર્મનું મહત્વ : અહીં મુખ્ય શબ્દ પરધર્મ (અન્યની ફરજો) ને બદલે સ્વધર્મ (સ્વની ફરજો) નિભાવવાનો છે. સ્વધર્મ આપણી પોતાની વૃત્તિઓ પર આધારિત છે, તેથી અર્જુનના કિસ્સામાં, જો તે યુદ્ધ ન કરે તો પણ તેના વિરોધીઓ દ્વારા તેનો પીછો કરવામાં આવશે અને તેને મારી નાખવામાં આવશે. જો તે છટકી જાય અને સન્યાસી બની જાય અને જંગલમાં પ્રવેશી જ્યારે અને જો તેનો જંગલમાં વાઘનો સામનો થાય તો તે સ્વરક્ષણમાં તરત જ ધનુષ્ય અને તીર ઉભા કરશે. આ આવું હશે, કારણ કે, તેનો સહજ ઝોક યોદ્ધા જેવો છે અને સન્યાસી નથી. આમ, પરમેશ્વરની સલાહ તેમના માટે લડવાની હતી, કારણ કે ક્ષત્રિય તરીકે આ તેનો ધર્મ હતો.

જો કે, તે ક્ષણે અર્જુન નિરાશાજનક સ્થિતિમાં હતો અને એક યોદ્ધા તરીકેના તેના ધર્મ અને તેના પરિવાર પ્રત્યેના ધર્મ અંગે દુઃખમાં હતો.

નિહત્ય ધાર્તરાષ્ટ્રાન્નઃ(ખ), કા પ્રીતિઃ(સ) સ્યાજજનાર્દન । પાપમેવાશ્રયેદસ્માન્, હત્વૈતાનાતતાયિનઃ ॥૩૬॥

હે જનાર્દન ! ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોને હણીને અમને કયો આનંદ મળશે? આ આતતાયીઓને હણીને તો અમને પાપ જ લાગશે.

એક યુદ્ધ પ્રત્યે પોતાનો અણગમો વ્યક્ત કરતા, જ્યાં તે પોતાના સંબંધીઓ અને પ્રિયજનોની હત્યા કરશે, અર્જુને ઘોષણા કરી કે આ તે બંનેને ખૂની બનાવશે કારણ કે યુદ્ધમાં તેમને હિંસા કરવાની જરૂર હતી અને તેઓ આવી ક્રિયાઓ પર પાપ (નકારાત્મક કર્મ) મેળવશે. આ અસત્ય છે, કારણ કે ભગવદ્ગીતા અને મનુ સ્મૃતિ બંને જઘન્ય અપરાધી, આક્રાંતા અને અત્યાચારીઓ, આતંકવાદીઓને નાબૂદ કરવાનું સમર્થન કરે છે; કોઈપણ કાર્મિક પ્રતિક્રિયા સહન કરતું નથી. મનુસ્મૃતિમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે,

નાતતાયિવધે દોષો હન્તુર્ભવતિ કશ્ચન ।

પ્રકાશં વાપ્રકાશં વા મન્યુસ્તં મન્યું ઋચ્છતિ ।।

જઘન્ય ગુનેગારની હત્યા કરીને હત્યા કરનારને કોઈ દોષ લાગતો નથી, પછી ભલે તે તે જાહેરમાં કરે કે ગુપ્ત રીતે; તે કિસ્સામાં અન્યાય સામે ઉદ્ભવતો ગુસ્સો ગુનેગારના ક્રોધ પર ફરી વળે છે, આમ ગુનેગારને તેના પોતાના હથિયાર એટલે કે ક્રોધથી વળતર આપવામાં આવે છે.

આમ, આતંકવાદી, આક્રાંતાને મારવો એ ક્ષત્રિય, યોદ્ધાનું કર્તવ્ય છે.

આતતાયિનઃ શાસ્ત્રોમાં પણ સ્પષ્ટ રીતે વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે. વસિષ્ઠ સંહિતામાં, તેની વ્યાખ્યા

"અગ્નિદો ગરદશ્ચૈવ શસ્ત્રોન્મત્તો ધનાપહઃ ।

ક્ષેત્રદારાપહર્તા ચ ષડેતે હ્યાતતાયિનઃ ॥" તરીકે કરવામાં આવી છે.

એવું કહેવામાં આવે છે કે નીચેના છ પ્રકારનાં કૃત્યો જેઓ કરે છે તેમને અતતાયી બનાવે છે.

- જેઓ ઝેરનું સંચાલન કરે છે. (ગરદ)
- જે અગ્નિદાહ કરે છે. (અગ્નિદો)
- ઘાતક શસ્ત્રો વડે હુમલો કરનાર. (શસ્ત્રો)
- ધનની ચોરી કરનાર. (ધનાપહ)
- બીજાની મિલકત હડપ કરનાર. (ક્ષેત્ર)
- બીજાની પત્નીનું અપહરણ કરનાર (દારાપહર)

આ તમામ આતતાયી અથવા આક્રમણકારોને કોઈપણ અસર વિના તરત જ મારી નાખવામાં આવવા જોઈએ.

દુર્યોધન અને તેના ભાઈઓએ ઉપરોક્ત તમામ દુષ્ટ કૃત્યો કર્યા હતા અને તેમને તેમની સામેના યુદ્ધ અને મૃત્યુ માટે સંપૂર્ણ ઉમેદવાર બનાવ્યા હતા.

- તેઓએ પાંડવોને મારવાના ઈરાદાથી લાક્ષાગ્રહમાં આગ લગાવી દીધી હતી.
- તેઓએ ભીમને ઝેર આપીને મારી નાખવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.
- તેમણે અર્જુનને મારવા માટે શસ્ત્રો ચલાવ્યા, તેમણે ભગવાન સામે શસ્ત્રો પણ ઉઠાવ્યા, જે ધર્મની સંહિતા વિરુદ્ધ હતું કારણ કે, ત્યારે ભગવાન એક શાંતિદૂત તરીકે આવ્યા હતા.
- તેઓએ છેતરપિંડી દ્વારા પાસાની રમતમાં યુધિષ્ઠિર પાસેથી સંપત્તિ છીનવી લીધી હતી. તેઓએ છેતરપિંડી દ્વારા પાસાની રમતમાં યુધિષ્ઠિર પાસેથી ઇન્દ્રપ્રસ્થનું રાજ્ય છીનવી લીધું હતું,
- શાંતિ પ્રસ્તાવ વખતે 5 ગામોનો પણ ઇનકાર કરી દીધો હતો.
- છેતરપિંડી દ્વારા પાસાની સમાન રમતમાં તેઓએ દ્રૌપદીનું ભરી સભામાં અપમાન કર્યું હતું.

આવા જઘન્ય ગુનાઓ કરી રહેલા લોકોને ખતમ કરવાની જરૂર છે. જ્યારે ન્યાયાધીશે 26/11ના મુંબઈ હુમલાને અંજામ આપનારા આતંકવાદી કસાબને ફાંસીની સજા સંભળાવી ત્યારે તે ન્યાય હતો. આ તેની ફરજ હતી. જો કે, કોઈએ યાદ રાખવું

જોઈએ કે જેઓ જનતાની સુરક્ષા માટે જવાબદાર છે અને ફરજ બજાવે છે તેઓ જ આવા કૃત્યો કરી શકે છે, કોઈએ ટોળાની જાગૃત કૃત્યોમાં સામેલ થવું જોઈએ નહીં.

આક્રમણકારો સામે આક્રમકતાનું મહત્વ સમાજમાં લાંબા ગાળાની શાંતિ અને વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવા માટે હત્યા અને હિંસા જરૂરી બની જાય છે. યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ જણાવે છે કે જ્યારે અર્થશાસ્ત્ર વ્યક્તિગત લાભ માટેના પ્રયત્નોમાં મદદ કરે છે, ત્યારે ધર્મશાસ્ત્ર આપણને ઉચ્ચ સારા માટે વ્યક્તિગત લાભ મેળવવાનું શીખવે છે. નીતિ આપણને કહે છે કે અર્થશાસ્ત્ર કરતાં ધર્મશાસ્ત્ર શ્રેષ્ઠ છે.

એમ કહીને, અર્જુનના વિચારો અત્યારે વિરોધાભાસી છે કારણ કે, શાંતિની શોધ ફક્ત અહિંસા દ્વારા જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, અને જો તેઓ યુદ્ધ લડશે તો તે માત્ર વધુ હિંસા તરફ દોરી જશે. ખરેખર, અહિંસા (કોઈ નુકસાન ન કરો) એ 16મા અધ્યાયમાં વર્ણવ્યા મુજબ ભક્તના 26 દૈવી ગુણોમાંથી એક છે, જ્યારે મહાભારતના અન્ય ભાગોમાં 'ઈચ્છિત આદર્શ તરીકે કોઈ નુકસાન ન કરવું' અહિંસા પરમો ધર્મનો ઉલ્લેખ પણ જોવા મળે છે. જો કે, અહીં એવું નહોતું, ભગવાને સમજાવ્યું કે યુદ્ધ અર્જુનના અંગત ગૌરવ અથવા ફરિયાદ માટે ન હતું. તે સમાજમાં વ્યવસ્થા અને સચ્ચાઈ સ્થાપિત કરવા માટે હતું, સમાજમાં દીર્ઘકાલીન શાંતિ સ્થાપવા માટે તે અત્યંત આવશ્યક છે.

ઉદાહરણ તરીકે, જો કસાબ જેવા આતંકવાદીને છોડી દેવામાં આવે અને તેને મોતને ઘાટ ઉતારવામાં ન આવે, તો તે વધુ હુમલા કરે તેવી શક્યતા હંમેશા રહેત. શાસ્ત્રો આના પર ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે, જ્યારે અહિંસા એક ભક્તમાં ઇચ્છિત ગુણવત્તા છે, ત્યારે તે વાલી, ક્ષત્રિયની ભૂમિકામાં હોય તો ન્યાયનું સમર્થન કરવું તેનો ધર્મ છે. યોદ્ધાનું કર્તવ્ય સમાજ અને વ્યવસ્થા માટે ખતરાનું અતાતાયીઓને ખતમ કરવાનું છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ હિંસાને સદ્ગુણ સાથે પુરસ્કાર આપે છે, ત્યારે તે માત્ર વધુ હિંસા તરફ દોરી જાય છે. તેથી, સમાજમાં હિંસાની કોઈપણ સંભાવનાને તેના મૂળમાંથી દૂર કરવી જરૂરી છે. હિંસા દ્વારા નિર્દોષો પર હિંસા અટકાવવી એ પણ અહિંસા છે.

એક શોધે છે કે, અર્જુન પરમેશ્વરને તેનો આંતરિક ભય પ્રગટ કરી રહ્યો હતો, કારણ કે તે ભગવાન કૃષ્ણને તેના મિત્ર માનતો હતો. ભગવદ્ગીતા એ પરમેશ્વર અને અર્જુન વચ્ચેની વાતચીત છે; કેટલીકવાર બાહ્ય લડાઈઓ કરતાં આંતરિક સંઘર્ષો ઉકેલવા મુશ્કેલ હોય છે. એ જ અર્જુન, જેણે ગાંધર્વોને હરાવ્યા હતા અને દુર્યોધનને બચાવ્યો હતો જ્યારે કર્ણ ઘટનાસ્થળેથી ભાગી ગયો હતો, હવે તેના ક્ષત્રિય ધર્મ, યોદ્ધાની ફરજ અને પારિવારિક ફરજ, પરિવાર ધર્મ વચ્ચે પસંદગી કરવામાં તેની દ્વિધાને કારણે તેણે લડવાની ઇચ્છા ગુમાવી દીધી હતી.

તે મહત્વનું છે કે વ્યક્તિ દરેક સમયે 2 અથવા વધુ પસંદગીઓ વચ્ચે યોગ્ય ક્રિયાની સમજણની ક્ષમતા જાળવી રાખે છે. અર્જુન, આસક્તિનો અનુભવ કરીને આ ક્ષમતા ગુમાવી રહ્યો હતો. તેમની ચિંતાઓ દૂર કરવા માટે, તેણે મનના જાણકાર મનમોહન સાથે તેમની મૂંઝવણ શેર કરી, જ્યાં ભગવાન ઉત્સુક શ્રોતાનો ભાગ લે છે, અને પછી તે ગીતાના ગુપ્ત જ્ઞાનને જાહેર કરવા ગયા, જેમ કે અધ્યાય 4 શ્લોક 3 માં વર્ણવેલ છે.

સ એવાયં(મ્) મયા તેડધ, યોગઃ(ફ્) પ્રોક્તઃ(ફ્) પુરાતનઃ।

ભક્તોડસિ મે સખા ચેતિ, રહસ્યં(મ્) હિતદુત્તમમ્॥૪.૩॥

યોગનું એ જ પ્રાચીન જ્ઞાન, જે સર્વોચ્ચ રહસ્ય છે, આજે હું તને જણાવી રહ્યો છું, કારણ કે તું મારો મિત્ર અને મારો ભક્ત છો, જે આ દિવ્ય જ્ઞાનને સમજી શકે છે. દરેક વ્યક્તિએ પોતાની ચિંતાઓ તેમના હિતેચ્છુ સાથે વહેંચવી જોઈએ જેમ કે અર્જુને કર્યું હતું અને જો વ્યક્તિ ગીતાજ્ઞના શરણે આવે છે તો તે ભક્તોના પ્રખર પ્રશ્નોના જવાબ આપશે તેની ખાતરી છે.

1.37, 1.38, 1.39

તસ્માન્નાર્હા વયં(મ્) હન્તું(ન્), ધાર્તરાષ્ટ્રાન્સ્વબાન્ધવાન્।
સ્વજનં(મ્) હિ કથં(મ્) હત્વા, સુખિનઃ(સ્) સ્યામ માધવ॥૩૭॥
યદ્યપ્યેતે ન પશ્યન્તિ, લોભોપહતયેતસઃ।

કુલક્ષયકૃતં(ન્) દોષં(મ્), મિત્રદ્રોહે ચ પાતકમ્॥૩૮॥
કથં(ન્) ન જ્ઞેયમસ્માભિઃ(ફ્), પાપાદસ્માન્નિવર્તિતુમ્।
કુલક્ષયકૃતં(ન્) દોષં(મ્) પ્રપશ્યદ્દિભર્જનાદન॥૩૯॥

માટે હે માધવ! પોતાના જ બાંધવ ધૃતરાષ્ટ્ર પુત્રોને હણવા માટે અમે યોગ્ય નથી પોતાના જ સ્વજનોને હણીને અમે કેમ સુખી થઈશું ?

જોકે લોભને લીધે ભ્રષ્ટ્ર ચિત્ત થયેલા આ લોકો કુળના નાશથી ઉત્પન્ન થતા દોષ ને તથા મિત્રનો વિરોધ કરવાથી ઉત્પન્ન થતા પાપ ને જોતા નથી; છતાં પણ હે જનાર્દન ! કુળ ના કારણે લાગતા દોષ ને જાણનારા અમોએ આ પાપથી બચવા માટે કેમ ન વિચારવું ?

આમ, અર્જુન એ જાણીને કે તેના વિરોધીઓ તેને મારવા માટે પ્રતિકૂળ રહેશે નહીં, તે હજી પણ તેના પરિવાર પ્રત્યેની તેની ફરજ અંગે દુઃખિયામાં હતો. તે તેના સગાઓની હત્યાને લઈને ડરતો હતો. આ પંક્તિઓ ફક્ત તે સમયે અર્જુન યુદ્ધથી દૂર રહેવાની સૂચિબદ્ધ કરવા માટેના જુદા જુદા કારણો પર વિસ્તૃત કરે છે.

1.40

કુલક્ષયે પ્રણશ્યન્તિ, કુલધર્માઃ(સ્) સનાતનાઃ।
ધર્મે નષ્ટે કુલં(ફ્) કૃત્સ્નમ્, અધર્મોઽભિભવત્યુત॥૪૦॥

કુળનો નાશ થતાં સનાતન કુળધર્મો નષ્ટ થઈ જાય છે અને ધર્મ નાશ પામતા સમસ્ત કુળમાં પાપ પણ ખૂબ જ ફેલાઈ જાય છે.

યુદ્ધ ટાળવા માટે, તેણે કહ્યું કે, યુદ્ધ ફક્ત સ્ત્રીઓ અને અનાથોને જ છોડી દેશે, અને તેના પરિણામે વંશ અને કુળોનો નાશ થશે, કુલ અને કુલધર્મનો નાશ થશે.

અહીં વર્ણવેલ કુલધર્મ એ વારસો છે, જે આવનારી પેઢીને આપવામાં આવે છે, આના પરિણામે સંસ્કૃતિની યાદશક્તિનો નાશ પણ થઈ શકે છે.

1.41

અધર્માભિભવાત્કૃષ્ણ, પ્રદુષ્યન્તિ કુલસ્રિયઃ।
સ્ત્રીષુ દુષ્ટાસુ વાર્ષ્ણેય, જાયતે વર્ણસકુરઃ॥૪૧॥

હે કૃષ્ણ! પાપ ઘણું વધી જતાં કુળની સ્ત્રીઓ અત્યંત દૂષિત થઈ જાય છે અને હે વાર્ષ્ણેય ! જ્યારે સ્ત્રીઓ દૂષિત થાય છે ત્યારે વર્ણસંકર પ્રજા જન્મે છે.

યુદ્ધની વિધવાઓ અથવા આશ્રિતો અસામાજિક તત્વોના હુમલા માટે સંવેદનશીલ હશે. અહીં, વાર્ષ્ણેય ઉપયોગ સુશોભિત છે અને ઊંડો અર્થ દર્શાવે છે જ્યાં અર્જુન ભગવાનને વૃષ્ણીના વંશજ તરીકે બોલાવે છે, જે શોધી શકાય તેવા વંશના મહત્વ પર ભાર મૂકે છે.

1.42

સકુરો નરકાયૈવ, કુલધ્નાનાં(ફ્) કુલસ્ય ચ।
પતન્તિ પિતરો હ્રેષાં(મ્), લુપ્તપિણ્ડોદકક્રિયાઃ॥૪૨॥

વર્ણસંકર સંતતિ કુળના હણનારા ઓને તથા કુળને નરકમાં લઈ જવા માટે જ હોય છે; અને તર્પણ ક્રિયાથી વંચિત એમના પિતૃઓ પણ અધોગતિને પામે છે.

કુળના સમાપ્ત થવાના પરિણામે બાળકોને તેમના પૂર્વજોની કોઈ યાદ નથી, શ્રાદ્ધ જેવા મૃત્યુ પછીના તેમના સંસ્કારથી પણ મૃતકો વંચિત રહે છે. વર્ણનો ભ્રષ્ટાચાર ચિંતાજનક હતો.

આપણા શાસ્ત્રોમાં માત્ર વર્ણનો ઉલ્લેખ છે. અહીં, અધ્યાય 4 શ્લોક 13 માં વર્ણવ્યા પ્રમાણે વર્ણનો ઉલ્લેખ છે,

**યાતુર્વર્ણ્ય(મ) મયા સૃષ્ટે(ફ), ગુણકર્મવિભાગશઃ।
તસ્ય કર્તારમપિ માં(મ), વિદ્યધ્યકર્તારમવ્યયમ્॥૪.૧૩॥**

ભાગવાન કહે છે, "મારા દ્વારા ગુણો અને પ્રવૃત્તિઓ અનુસાર ચાર પ્રકારના વ્યવસાયો બનાવવામાં આવ્યા છે. જો કે હું આ વ્યવસ્થાનો સર્જક છું, તો પણ તું મને અ-કર્તા અને શાશ્વત તરીકે જાણ."

વર્ણ, ગુણ અને કર્મ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવતા હતા, તે લાયકાત અને અનુભવ દ્વારા છે. તેથી, અહીં કહેવાનો અર્થ એ હતો કે યુગલો વચ્ચેના ગુણો અને અનુભવો વચ્ચે યોગ્ય મેળ ન હોય તો, તે કુટુંબ માટે વિનાશક હશે, જે સમાજના ભંગાણ તરફ દોરી જશે. તેમની લાયકાત અને અનુભવ વચ્ચેનો મેળ ન થાય તો એ ફક્ત દુઃખી લોકો તરફ દોરી જશે. વંશનું મહત્વ હજી પણ આધુનિક યુગમાં જોવા મળે છે જ્યાં લોકો કૂતરાઓની જાતિઓનો પણ ટ્રેક રાખે છે, જેનો ઉપયોગ મિથ્યાભિમાન માટે નથી પરંતુ તેમના સ્વાસ્થ્યને જાળવવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે. તેવી જ રીતે, યુગલો વચ્ચે કોઈ તાલમેળ ન થાય તે માટે કુલ અને વર્ણો વિશે જાગૃત રહેવું મહત્વપૂર્ણ હતું નહિ તો તે ફક્ત અરાજકતા તરફ દોરી જાય છે.

1.43

**દોષૈરેતૈઃ(ખ) કુલધ્નાનાં(મ), વર્ણસક્રુરકારકૈઃ।
ઉત્સાધન્તે જાતિધર્માઃ(ખ), કુલધર્માશ્ચ શાશ્વતાઃ॥૪૩॥**

આ વર્ણસંસ્કર કારક દોષોથી કુળઘાતીઓના સનાતન કુળધર્મ અને જાતિધર્મો સમુળા નષ્ટ થઈ જાય છે.

1.43 writeup

1.44

**ઉત્સન્નકુલધર્માણાં(મ), મનુષ્યાણાં(ઝ) જનાર્દન।
નરકેડનિયતં(મ) વાસો, ભવતીત્યનુશુશ્રુમ્॥૪૪॥**

એટલું જ નહીં, હે જનાર્દન! જેમનાં ગુણધર્મો સમુળા નષ્ટ થઈ ગયા હોય એવા મનુષ્યોનો અનિશ્ચિતકાળ સુધી નરકમાં વાસ થાય છે એમ અમે સાંભળતા આવ્યા છીએ.

કુળોનું શોધી ન શકાય તેવું મિશ્રણ માત્ર પરંપરાઓ અને સંસ્કારોને ઘટાડવામાં પરિણમશે જે આંતર-પેઢીગત છે. આમ, સામાજિક માળખું તૂટી જશે અને ઘણું બધું જ્ઞાન સમયસર ખોવાઈ જશે.

આ જ્ઞાન વિના, આધ્યાત્મિક ઉત્થાન માટે મુશ્કેલ હશે જેના પરિણામે વંશજો દુર્ગુણ પ્રત્યે સંવેદનશીલ બને છે, જેના પરિણામે નરક જેવા નીચલા લોકમાં સ્થાન મળે છે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ પાપ કર્મોના સંચયને કારણે જાય છે.

1.45, 1.46

અહો બત મહત્પાપં(ફ), કર્તુ(મ) વ્યવસિતા વયમ્।

યદ્રાજ્યસુખલોભેન, હન્તું(મ્) સ્વજનમુદતાઃ ॥૪૫॥
યદિ મામપ્રતીકારમ્, અશસ્ત્રં(મ્) શસ્ત્રપાણયઃ ।
ધાર્તરાષ્ટ્રા રણે હન્યુઃ(સ્), તન્મે ક્ષેમતરં(મ્) ભવેત્ ॥૪૬॥

અરેરે ! ઘણા દુઃખની વાત છે કે અમે બુદ્ધિમાન હોવા છતાં પણ એવું મોટું પાપ કરવા તત્પર થયા છીએ, જે રાજ્ય અને સુખના લોભે સ્વજનોને હણવા તૈયાર થયા છીએ.

એ કરતાં શસ્ત્ર રહિત અને સામનો ન કરનાર એવા મને જો હાથમાં શસ્ત્ર લીધેલા ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો રણમાં હણી નાખે તો તે મરવું પણ મારા માટે વધુ કલ્યાણકારક થશે.

દુઃખ અને અત્યાધિક દુઃખમાં જકડાયેલા અર્જુને જાહેર કર્યું કે, રાજ્ય મેળવવાના સ્વાર્થી કારણોસર લડવા કરતાં દુર્યોધન અને અન્ય લોકો માટે જ્યારે તે નિઃશસ્ત્ર હોય ત્યારે તેને મારી નાખવો વધુ સારું છે. તે મૂળભૂત રીતે તેના વિરોધીઓ પર નૈતિક ઉચ્ચ સ્થાન લેતો હતો.

અર્જુનના સમગ્ર વિષાદ દરમિયાન ભગવાન હસતા રહ્યા. અર્જુન યુદ્ધના કેન્દ્રમાં તેના સૌથી ખરાબ ભયનો સામનો કરી રહ્યો હતો તથા જીવન અને મૃત્યુની પરિસ્થિતિમાં હતો. તે જાણતો હતો કે ત્યાંથી પાછા જવાનું નથી. જ્યારે વ્યક્તિ અસ્તિત્વની કટોકટીમાંથી પસાર થાય છે, ત્યારે વ્યક્તિ સામાન્ય રીતે જિજ્ઞાસાઓ ધરાવે છે; કે જ્યારે જવાબ આપવામાં આવે છે, ત્યારે ઘણી બધી દાર્શનિક મુશ્કેલીઓ દૂર થશે.

આપણી પસંદગીઓ આપણી પોતાની છે, તેમાં પરમેશ્વરનો કોઈ હાથ નથી કારણ કે, તે આપણા વિવેકનું પરિણામ છે, સાચી ક્રિયા માટે પસંદગી કરતી વખતે સમજદારી, વિવેક એ પુરુષને બદલે પ્રકૃતિનું ઉત્પાદન છે. મુશ્કેલ પસંદગીઓ કરતી વખતે વ્યક્તિએ સંતુલિત રહેવું જોઈએ, ગીતા સંતુલિત રહીને તે પસંદગીઓ કરવા માટે શાણપણ મેળવવામાં મદદ કરે છે. કેટલીકવાર, નિરાશા પણ એવી આંતરદૃષ્ટિ મેળવવામાં પરિણમી શકે છે કે તે યોગ બની જાય છે.

મરાઠી ઓવળીમાં આચાર્ય વિનોબા ભાવે દ્વારા સુંદર રીતે રચાયેલ ગીતાઈ

ગીતાઈ માઝલી માઝી |
તિચા મી બાઝ નેણતા |
પડતા રડતા ઘેઈ, ઉચલૂની કહેવરી ||

ગીતા મારી માતા છે, અને હું તેનું અજ્ઞાન બાળક છું, જે મને મારા દુઃખમાંથી બહાર કાઢીને, પડીને રડતી વખતે મને ઉપાડી લે છે.

આમ, ભગવદ્ગીતા એ આપણા અંગોમાં રહેલી શક્તિ છે જે આપણને દરેક પતન પછી ઊભા રહેવા, ભક્ત તરીકેની અમારી યાત્રામાં આગળ વધવા સક્ષમ બનાવે છે.

1.47

સંજય ઉવાચ

એવમુક્ત્વાર્જુનઃ(સ્) સહ્ય્યે, રથોપસ્થ ઉપાવિશત્ ।
વિસૃજ્ય સશરં(ન્) યાપં(મ્), શોકસંવિગ્નમાનસઃ ॥૪૭॥

સંજય બોલ્યા: રણભૂમિમાં શોકથી ઉદ્વિગ્ન મનનો અર્જુન આમ કહીને બાણ સહિત ધનુષ ત્યજીને રથના પાછળના ભાગમાં બેસી ગયો.

સંજયે અર્જુનનું વર્ણન કરવાનું ચાલુ રાખ્યું, જે હવે શોક અને દુઃખથી ભરાઈ ગયો હતો અને તેના ધનુષ અને બાણને બાજુ પર મૂકીને તેના રથમાં બેસી ગયો હતો.

અધ્યાય 1 અહીં સમાપ્ત થાય છે, પરંતુ અર્જુનની નિરાશાએ અન્ય લોકોને અર્જુન દ્વારા તેમના પોતાના પ્રશ્નો રજૂ કરવામાં મદદ કરવાનો યોગ આપ્યો. ભગવદ્ગીતાના શાશ્વત ગીતમાં ખીલે છે.

જેમ અર્જુને પોતાનું દુઃખ યોગેશ્વર સાથે વહેંચ્યું હતું, તેમ આપણે પણ જોઈએ; તે અમારી મૂંઝવણોના નિરાકરણ તરફ દોરી જશે.

એક સુંદર ભજનમાં આ વાત સમજાવવામાં આવી છે,

**अब सौंप दिया इस जीवन का सब भार तुम्हारे हाथों में,
है जीत तुम्हारे हाथों में और हार तुम्हारे हाथों में।**

મેં આ જીવનની તમામ જવાબદારીઓ તમારી પાસે સોંપી દીધી હોવાથી મારી જીત અને હાર ફક્ત તમારા પર નિર્ભર છે. ભગવાન માત્ર અર્જુનના સારથિ જ નહોતા, પરંતુ અર્જુનના મન પર પણ નિયંત્રણ ધરાવતા હતા. જો કોઈ તેમનું ધ્યાન કરે અને અર્જુનની જેમ નિષ્ઠાપૂર્વક તેમની ચિંતાઓ તેમની સાથે વહેંચણી કરે, તો તે ચોક્કસપણે તેના ઉકેલ માટેનો માર્ગ બતાવશે.

જ્યારે અર્જુને તેની ચિંતાઓ વહેંચી હતી અને ધનુષ્ય છોડીને તેના રથમાં બેસી ગયો હતો, તે હજુ સુધી ભગવાનને શરણે થયો ન હતો. આ અધ્યાય 2 માં જોવા મળશે, જ્યાં અર્જુને તેની બધી સમસ્યાઓ ભગવાનને સોંપી દીધી હતી.

આમ, હરીનામ સંકીર્તન સાથે પ્રથમ અધ્યાયનો અંત આવ્યો.

**ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां(म्) योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अर्जुनविषादयोगो नाम प्रथमोऽध्यायः॥**

॥અર્જુનવિષાદયોગ નામનો પહેલો અધ્યાય સમાપ્ત ॥

અમે માનીએ છીએ કે તમને ચર્ચાની રચના વાંચીને આનંદ થશે. કૃપા કરીને નીચેની લિંકનો ઉપયોગ કરીને અમને તમારો પ્રતિસાદ આપશો.

<https://vivechan.learngeeta.com/feedback/>

વિવેચન-સારાંશ વાંચવા માટે આભાર.

અમે સર્વે ગીતા સેવકો, અનન્ય ભાવ સાથે પ્રયાસ કરીએ છીએ જેથી વિવેચનનો સાર તમારા સુધી શુદ્ધ સ્વરૂપે પહોંચે, છતાં પણ ભાષા કે વ્યાકરણ સંબંધી કોઈ ભૂલ હોય તો તે માટે અમે ક્ષમાપ્રાર્થી છીએ.

જય શ્રી કૃષ્ણ!

સંકલન: ગીતા પરિવાર - રચનાત્મક લેખન વિભાગ

દરેક ઘરમાં ગીતા દરેક કરમાં ગીતા!

<https://gift.learngeeta.com/>

ગીતા પરિવારની આ એક નવી પહેલ છે. હવે તમે વિવેચનોના યુટ્યુબ વિડીયો તેમજ પીડીએફ જોઈ તથા વાંચી શકો છો. કૃપા કરીને નીચે આપેલ લિંકનો ઉપયોગ કરો.

<https://vivechan.learngeeta.com/>

॥ગીતા શીખો, શીખવો, જીવનમાં ઉતારો॥
॥ૐ શ્રીકૃષ્ણાર્પણમસ્તુ ॥